

Dzisiejsza dzielnica Tarnowskich Gór, a niegdysiejsza wieś Tarnowice (od momentu lokacji miasta Tarnowskie Góry nazywane Stare), pojawiła się w annałach na pocz. XIV w. jako wieś należąca do rycerza Adama. Siedzibą pierwszych właścicieli był prawdopodobnie nie do końca rozpoznany archeologicznie stożkowy gródek na tzw. „polu organisty”, który został zniszczony w wyniku pożaru pod koniec XV w. Skądinąd wiemy, że pod koniec XIV w. właścicielami Tarnowic byli Włodkowie, którzy m.in. ufundowali przed 1400 r. tutejszy kościół św. Marcina, przebudowany w XVIII w. W 2. połowie XV w. Repty wraz z Tarnowicami znalazły się w posiadaniu rodu Wrochemów, którego udokumentowana genealogia zaczyna się na przełomie XV i XVI wieku – od Kaspra Wrochemy, którego krewnym był Piotr Wrochem, późniejszy budowniczy tarnowickiego zamku. Prawdopodobnie w czasach pierwszych Wrochemów na polach tarnowickich odkryto galenę srebro- i ołowionośną, co dało początek osadzie górniczej, a od 1526 r. – miasta – Tarnowskie Góry. Legenda wiąże ten fakt z chłopem Rybką i umiejscawia w 1490 r. Ród Wrochemów dzięki dochodom z prowadzonej na ich terenie działalności górniczej stał się znaczącym, zamożnym rodem w tej części Śląska. To chyba zdecydowało, że Piotr Wrochem, w latach 1520-1570 zbudował renesansowy zamek. Zachowany po dzień dzisiejszy stanowi jeden z najstarszych i najcenniejszych obiektów w skali regionu śląskiego.

Zamek początkowo był budowlą trójskrzydłową, z otwartym dziedzińcem na północ oraz wieżą w narożniku południowo-wschodnim. Pozostał on siedzibą Wrochemów aż do początków XVII w., kiedy to rodzina opuściła Tarnowice Stare po sprzedaży swych dóbr ziemskich wraz z siedzibą w tarnowickim zamku Baltazarowi Ohm Januszewskiemu, właścicielowi Opatowic i Pniowca. Po jego tragicznej śmierci (został zamordowany przez Szwedów w czasie wojny trzydziestoletniej w 1643 r.) spadkobiercami zostali Paweł, a następnie Wacław, zaś w 1664 r. jego córka Anna Felicjana Ohm.

Poprzez małżeństwo Anny Felicjany z dziedzicem Rept tarnowickie dobra przeszły w ręce Kaspra Huntera von Grandon. Był on szkockim szlachcicem posiadającym pd 1664 r. czeski indygenat. Po przyjeździe na Górny Śląsk w 1666 r. Kasper Hunter von Grandon nabył Siemianowice, Opatowice, Tarnowice oraz część Rept. W jego posiadaniu były też Szalsza i Czekanów koło Gliwic oraz Bytków i Dąbrówka Mała. Objął on także w 1675 r., przynoszącą nie tylko duży splendor, ale także i wymierne dochody, funkcję poborcy podatkowego ziemi bytomskiej. W 1704 r. pełnił urząd sędziego ziemskiego oraz namiestnika, czyli starosty ziemskiego bytomskiego. Kasper Hunter von Grandon zmarł prawdopodobnie we wrześniu 1704 r., a pozostawionym majątkiem zarządzała wdowa po nim Anna Felicjana von Hunter z rodu Ohm. Z małżeństwa Kaspra i Anny Felicjany urodziło się trzech: Bogu-

staw, Karol Wacław i Kasper Młodszy oraz córka Ewa Elżbieta. Bogusław odziedziczył Bytków i Dąbrówkę Małą, Karol Wacław – Repty, a Kasper Młodszy – podgłiwicką Szalszę i Czekanów. Ewa Elżbieta została żoną Jerzego Leopolda Skrońskiego, właściciela Budzowa koło Gorzowa Śląskiego. Na początku XVIII w. sprzedano dobra Tarnowice dwom nabywcom. Część majątku kupił w 1700 r. Jerzy Günsar, pozostałą część w 1721 r. – rodzina Skrońskich. W 1780 r. posiadłości zostały nabyte przez Krzysztofa Fryderyka Koschutzki, będącego już właścicielem kilku okolicznych majątków. O ówczesnych dobrach Tarnowice „Schlesische Provinzialblätter” pisze w 1783 r.: „Stare Tarnowice, przynależne panu Koschutzkiemu, mają dwa folwarki, jeden katolicki kościół i szkołę, 15 kmieci, 16 zagrodników 2 komorników i 197 mieszkańców.”

Tarnowickie dobra kilka razy zmieniały jeszcze właścicieli, zanim w 1822 przeszły, za sprawą Karola Łazarza, w posiadanie rodu hrabiów Henckel von Donnersmarck. Pod jego rządami dokonano licznych modernizacji, importu nowoczesnych maszyn z Anglii, dzięki czemu posiadłość rozwijała się, przynosząc coraz większe korzyści.

Następcą Karola Łazarza został w 1854 r. Guido hrabia Henckel von Donnersmarck, który z repectkiej i tarnowickiej posiadłości utworzył fideikomisowe dobro rodzinne.

Najprawdopodobniej w okresie panowania rodu Henckel von Donnersmarck, na dziedzińcu gospodarczym przy wschodniej części, został zbudowany murowany spichlerz dworski oraz obora i stodoła. Donnersmarckowie posiadali Tarnowice do 1945 r.

Po II wojnie światowej zespół zamkowy stanowił bazę administracyjną, mieszkalną i produkcyjną miejscowego PGR. W tym czasie wybudowany został budynek gospodarczy oraz nowa obora. Od roku 1988 większość obiektów pozostawała niewykorzystana. Jedynie budynek administracyjny był użytkowany na cele administracyjne, a starą stodołę częściowo wykorzystywano jako korty tenisowe. Również w dobudowanej w XIX w. części zamykającej zamek w czworobok przez krótki czas działała restauracja "Kasztelan".

W 2000 r. kompleks zamkowy został zakupiony przez Krystynę i Rajnera Smolorzów, którzy zdecydowali się podjąć jego rewitalizacji. Z niezwykłą troską i zaangażowaniem podjęli szereg starań i wysokonakładowych inwestycji, w celu przywrócenia świetności znajdującemu się w ruinie obiektowi. Efektem jest przywrócenie renesansowej formy zamkowi, który pełni obecnie funkcję wystawienniczą i konferencyjną, jako Centrum Sztuki i Dawnego Rzemiosła. Jego zbiory wyróżnia przede wszystkim jedyna w Polsce kolekcja elementów zdobniczych, tak zwanych aplikacji meblowych. Na zbiór składają się między innymi renesansowe antaby, barokowe

okucia oraz empirowe aplikacje pochodzące z Francji, Niemiec, Polski oraz innych krajów europejskich. Niezwykłość tej ekspozycji polega na zgromadzeniu w jednym miejscu elementów zdobniczych pochodzących z różnych epok, prezentujących różnorodne formy i wzory. Zgromadzono tu także kompletne warsztaty pracy stolarza meblowego oraz introligatora, prezentując jednocześnie efekty ich pracy.

Po renowacji zamek w Tarnowicach tworzą dwukondygnacyjne zabudowania otaczające prostokątny dziedziniec arkadowy, z trzykondygnacyjną basztą w zewnętrznym narożniku południowo wschodnim. Od strony zachodniej prowadzi doń wejście przez okazały portal renesansowy z datą 1545, pochodzący z zamku Niesytno w Płoninie.

Zabudowaniom zamku towarzyszy „Gospoda u Wrochema”, urządzona w dawnej stajni oraz hotel „Na Podzamczu” w dawnej oborze i zadbane, niewielki barokowy ogród.

Edward Wieczorek

Wybrana literatura:

<http://niesytno.pl/?p=249>

Krawczyk Jarosław Aleksander, Kuzio-Podrucki Arkadiusz, Śląskie zamki i pałace Donnersmarcków, Radzionków 2011

Kuzio-Podrucki Arkadiusz, Henckel von Donnersmarckowie. Kariera i fortuna rodu, Bytom 2003

KZSz w P. T.VI, z.12 Powiat tarnogórski, Warszawa 1968, s.1.

Szczech Bernard, Smolorz Reiner, Zamek w Tarnowicach Starych, Tarnowskie Góry 2010

Wieczorek Edward, Zamki pałace na turystycznych szlakach cz. II, Katowice 1994

XXVII WARSZTATY PRZEWODNICKIE ZAMKI I PAŁACE ZIEMI TARNOGÓRSKIEJ

TARNOWICE STARE